

ΧΑΡ. ΓΙΕΡΟΥ
ΟΜΟΤΙΜΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟ ΑΙΣΘΗΤΙΚΟΝ
Ἡ ΚΑΛΑΙΣΘΗΤΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ « ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ », ΤΟΜ. Β', ΑΡΙΘ. 4

ΑΘΗΝΑΙ
1960

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΧΑΡ. ΓΙΕΡΟΥ

Ὁμοτίμου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟ ΑΙΣΘΗΤΙΚΟΝ Ἡ ΚΑΛΑΙΣΘΗΤΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Τὸ αἰσθητικὸν ἢ καλαισθητικὸν φαινόμενον.

Εἶναι γεγονὸς ἀναντίρρητον ὅτι τὰ πράγματα καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου, τοὺς ἀνθρώπους, τὰ ἔργα των, τὰς πράξεις των, τὰς γνώμας των, δὲν κρίνομεν μόνον ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἠθικῆς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῆς ὠραιότητος. Δὲν λέγομεν μόνον ὅτι ταῦτα εἶναι ἀληθῆ ἢ ψευδῆ, ἠθικὰ ἢ ἀνήθικα ἀλλ' ὅτι ταῦτα εἶναι καὶ ὠραῖα ἢ ἄσχημα, εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα, γοητευτικὰ ἢ ἀποκρουστικὰ κλπ. Δὲν ἐκφέρομεν, μὲ ἄλλας λέξεις, περὶ αὐτῶν μόνον κρίσεις ἀληθείας καὶ κρίσεις ἠθικὰς ἀλλὰ καὶ κρίσεις αἰσθητικὰς ἢ καλαισθητικὰς, ἀποδίδομεν δηλαδὴ εἰς αὐτὰ ἀξίαν αἰσθητικὴν ἢ καλαισθητικὴν. Αἱ αἰσθητικαὶ ἀξίαι εἶναι ἰδιαιτέρου καὶ ὑψηλοτέρου εἴδους. Δὲν τὰς εὐρίσκομεν δὲ μόνον εἰς τὴν τέχνην· αὐτὴ ἢ ζωὴ ἢ ὁποῖα εἶναι ἐμπεποτισμένη μὲ ἠθικὰς ἀξίας μᾶς παρουσιάζει ἀκαταπαύστως καὶ αἰσθητικὰς ἀξίας. Δι' αὐτὸ ἡ ἐρώτησις εἰς πάντα τὰ πράγματα τὰ ὁποῖα συναντῶμεν ἔχουν τὴν αἰσθητικὴν των πλευρὰν εἶναι δικαιολογημένη ἐρώτησις. Αἱ αἰσθητικαὶ ἀξίαι εἶναι παντελῶς διάφοροι ἀπὸ τὰς ἄλλας ἀξίας καὶ καταλαμβάνουν ἓν πολὺ εὐρύτερον πεδίου εἰς τὸ βασίλειον τῶν ἀξιῶν· διότι δὲν εὐρίσκομεν τὰς αἰσθητικὰς ἀξίας μόνον εἰς τὸ ὠραῖον τῆς τέχνης ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ὠραῖον τῆς φύσεως. Καθαρὸν καὶ ἐπιβλητικὸν ἐμφανίζεται τὸ ὠραῖον εἰς τὸν ἀνθρώπον, ὡς ὃν τῆς φύσεως, εἰς τὸ σῶμά του, εἰς τὸ πρόσωπόν του, ὅπως καὶ εἰς τὰς πράξεις του καὶ τὰ βιώματά του, εἰς τὰ ὁποῖα ἢ μετέχομεν καὶ ἡμεῖς ἢ προβάλλονται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας ἐν συγκεντρικῇ μορφῇ ὑπὸ τοῦ μυθιστοριογράφου ἢ τοῦ δραματικοῦ. Ἐκὸς καὶ τὸ ἀνθρωπίνως μικρὸν καὶ ἀνεπαρκὲς εἶναι δυνατόν νὰ ἔχη τὴν αἰσθητικὴν του χάριν, τὴν φαιδρὰν του, τὴν κωμικὴν του ὄψιν, τὴν ὁποῖαν δύναται κανεὶς νὰ ἀπολαύσῃ. Ὁλόκληρος ὁ κόσμος, ἐφ' ὅσον ἔχει τὸ γνῶρισμα τῆς αἰσθητικῆς ἀξίας ἢ ἀπαξίας δύναται νὰ γίνῃ ἀντικείμενον αἰσθητικῆς παρατηρήσεως. Βεβαίως κανεὶς δὲν πρέπει νὰ παρατηρῇ τὸν κόσμον καὶ τὴν ζωὴν μόνον ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴν πλευρὰν, ὅπως ὁ αἰσθητικὸς, ὁ ὁποῖος κρίνει καὶ

ἀξιολογεῖ τὸν κόσμον καὶ τὴν ζωὴν ἀπὸ τὴν ἄποψιν τοῦ ὠραίου. Ἐν ἑκ τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν τῶν αἰσθητικῶν ἀξιῶν εἶναι καὶ τοῦτο ὅτι αὐταὶ αἱ ἀξίαι δὲν μᾶς ἐπιβαρύνουν μὲ καθήκοντα, τὰ ὅποια ὀφείλομεν νὰ ἐκτελέσωμεν, δὲν μᾶς ἀναγκάζουν νὰ τὰς πραγματοποιήσωμεν, ἀπλῶς προκαλοῦν ἑκείνον, ὁ ὅποιος τὰς ἐννοεῖ, νὰ τὰς ἀπολαύσῃ. Παρὰ τὰς μεταβολὰς εἰς τὰς ὁποίας ὑπόκειται ἡ αἰσθητικὴ ἐμπειρία κατὰ τὰς διαφόρους ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς μορφώσεώς του, εἶναι αὕτη γεγονὸς καθολικόν. Ἐξάπτεται ἀπὸ θαυμασμὸν πρὸ τοῦ ὠραίου ὁ παῖς, ὁ ἐνήλιξ, ὁ γέρον· τέρπεται ἀπὸ τὰς ἀπεικονίσεις τοῦ ζῴου τοῦ πληγωθέντος εἰς τὸ κυνήγιον ὁ σπηλαιολίαιτος ὅταν τὸ θεᾶται ὑπὸ τὸ πενιχρὸν φῶς, ὅπως μεθύσκειται ὁ καλλιεργημένος ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν Ἐνάτην Συμφωνίαν καὶ ὁ νεωτερίζων σημερινὸς ἄνθρωπος ἐνώπιον τῆς ζωγραφικῆς τοῦ Picasso. Ὁ ἄνθρωπος δηλαδὴ ἑκ τοῦ ὅτι εἶναι ἄνθρωπος ἔχει τὴν δυνατότητα ἐνώπιον οἴουδήποτε ἀντικειμένου νὰ συγκινηθῆται, νὰ παθαίνη αἰσθητικὴν ἔκστασιν, καὶ ὄχι μόνον ἐνώπιον τῆς γοητείας, τῆς ἁρμονίας τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀγρίας παραφορᾶς τῶν δυνάμεων τῆς, ὅταν εἶναι δυνατὸν νὰ θεᾶται τὴν φύσιν ἀκινδύνως, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον τοῦ ἀφηρημένου κόσμου τῶν ἀριθμῶν καὶ τῶν ἐννοιῶν καὶ πρὸ πάντων ἐνώπιον τῶν δημιουργημάτων τὰ ὅποια συνήθως καλοῦμεν καλλιτεχνικὰ καὶ τὰ ὅποια ἐπειδὴ ἐκφράζουν ἤδη μίαν αἰσθητικὴν συγκίνησιν, ἡ ὁποία τὰ ἐγέννησεν, εἶναι ἱκανὰ ὑπὸ ὠρισμένους ὅρους νὰ διεγείρουν εἰς ἑκείνον, ὁ ὅποιος τὰ θεᾶται, ἀναλόγους αἰσθητικὰς συγκινήσεις.

Παρὰ τὴν μεγάλην πολυχρωμίαν τῶν μορφῶν μὲ τὴν ὁποίαν περιβάλλεται ἡ αἰσθητικὴ ἐμπειρία καὶ παρὰ τὴν μεγάλην μεταβολὴν εἰς τὴν ὁποίαν ὑπόκεινται αἱ αἰσθητικαὶ ἐκτιμήσεις, τὰς ὁποίας ἐκδηλώνουν δι' ἑν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα τὰ διάφορα ἄτομα ἢ ἐνίοτε καὶ τὸ αὐτὸ ἄτομον ὑπὸ διαφόρους συνθήκας, εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ ἓν χαρακτηριστικόν, τὸ ὅποιον νὰ διαστέλλῃ τὸ αἰσθητικὸν φαινόμενον ἀπὸ τὰ ἄλλα· τοῦτο τὸ χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ ἀνιδιοτελής καὶ τερπνὴ θεὰ τοῦ ὠραίου. Ὑπάρχει αἰσθητικὴ συγκίνησις ὅταν ἡ θεὰ τοῦ ὠραίου ἀντικειμένου εἶναι ἀνιδιοτελής, δηλαδὴ ὅταν αὕτη ἀναλύεται εἰς θαυμασμὸν καὶ εἰς ἔκστασιν, χωρὶς ταῦτα νὰ μολύνωνται ἀπὸ τὴν δίψαν τῆς κατοχῆς τοῦ ἀντικειμένου ἢ ἀπὸ τὸν φόβον τῆς ἀπωλείας. Ὁ ἔραστής, ὡς ἔραστής ἀπλήστως ποθῶν δὲν εἶναι ἐπιδεκτικὸς καθαροῦ αἰσθητικοῦ συναισθήματος. Ὑπερτάτη βεβαίως κατηγορία περιπαθοῦς συναισθήματος εἶναι ὁ ἔρως. Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἔρως ὁ ὅποιος εἶναι ἀσθένεια, ὁ ὅποιος κατατρώγει καὶ καταστρέφει, ὁ ὅποιος εἶναι σαρκικὴ φιληδονία ὑποδουλωμένη εἰς τὴν ἀνάγκην. Ὑπάρχει καὶ ἡ πνευματικὴ χαρὰ ἡ ὁποία γονιμοποιεῖ, ἡ ὁποία κατέχει διὰ νὰ οἰκοδομῇ καὶ ὄχι διὰ νὰ καταστρέφῃ, ἡ ὁποία δὲν ἐπισκοτίζει τὴν συνείδησιν καὶ τὴν γνῶσιν, ἀλλὰ τὴν ἐνισχύει καὶ τὴν ἀνυψώνει. Ὁ ἡδονισμὸς δὲν εἶναι ποιητικὸς, ἐπειδὴ θυσιάζει τὴν χαρὰν τῆς θεωρίας εἰς τὴν ὄρεξιν πρὸς κορεσμόν, τὸ δὲ ἀφροδισιακὸν εἰς τὴν τέχνην

εἶναι διαταρακτικὸν στοιχεῖον. Οὕτω ἡ αἰσθητικὴ ἀπόλαυσις εἶναι ἐλευθέρως ἀπὸ πάσαν ἐπιθυμίαν ἀποκτήσεως, δηλαδὴ τὸ ὠραῖον ἀρέσκει, χωρὶς νὰ διεγείρῃ τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς ἀπόκτησίν του, ἢ ἐγωϊστικὴ ἀπόκτησίς του ἀποκλείεται. Εἰς τὸν ἑκατομμυριοῦχον, ὁ ὁποῖος ἀγοράζει ἀντὶ μεγάλου ποσοῦ ἐκλεκτὰ ἔργα τέχνης δὲν ἀνήκουν (ὑπὸ αἰσθητικὴν ἔννοιαν τὸ ἀνήκειν) ταῦτα ἔνεκα τοῦ χρήματος, ἀλλὰ μόνον λόγῳ τοῦ ὅτι οὕτως τὰ κατανοεῖ. Οὕτω δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐν ἔργον τέχνης ἀνήκει εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ δείξῃ ἀπέναντι εἰς αὐτὸ τὴν ἀνιδιοτελεῖα του εὐχαρίστησιν, καὶ πάντα τὰ ὠραῖα ἀνήκουν εἰς ἐκεῖνους οἱ ὁποῖοι ἔχουν δι' αὐτὰ ἀνοικτὸν βλέμμα. Πρὸς τούτοις ὅστις θεᾶται τὴν θάλασσαν ἐν τρικυμίᾳ καὶ φοβεῖται μήπως ἀφήσῃ εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν του εἶναι προφανῶς ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ ἀπολαύσῃ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ θεάματος. Ὅστις εἶναι ἠναγκασμένος νὰ ἐργάζεται σκληρῶς εἰς τοὺς ἀγρούς, καὶ ἀντιπαλαίει κατὰ οἰκονομικῶν δυσχερειῶν ἢ ὅστις εἰς τὸ ὄρος ἔχασε τὴν ἀτραπὸν καὶ βλέπει νὰ ἐπέρχεται ἡ νύξ, ἢ ὅστις εἶναι ἠναγκασμένος ἀπὸ τὴν πενίαν νὰ ἐξαπλώνεται ἐπὶ πάγκων διὰ νὰ περάσῃ τὴν νύκτα ὑπὸ ἑναστρον οὐρανὸν δὲν εἶναι ὑπὸ καταλλήλους συνθήκας διὰ νὰ θεᾶται αἰσθητικῶς τὴν ἐξοχὴν, τὸ ὄρος, τοὺς ἀστέρας. Κατὰ ταῦτα διὰ νὰ δύναται ἡ ψυχὴ τοῦ θεατοῦ νὰ ἀπολαύῃ αἰσθητικῶς τὰ θεάματα τῆς φύσεως δὲν πρέπει νὰ ἀλλοιώνεται ἀπὸ φόβον ἢ ἀπὸ ἄλλο συναίσθημα τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν θεωρίαν. Ἡ αἰσθητικὴ λοιπὸν εὐχαρίστησις εἶναι ἀνιδιοτελεῖς εὐχαρίστησις, εἶναι καθαρὰ θεωρία, εἶναι νὰ χάνωμεν τὸν ἑαυτὸν μας μέσα εἰς τὸ ἀντικείμενον, εἶναι ἀπορρόφησις ἀπὸ τὴν καθαρὰν θέαν τοῦ ὠραίου ἀντικειμένου. Ἡ δὲ γνώμη περὶ ἀνιδιοτελοῦς θεωρίας τοῦ ὠραίου ἰσχύει ἐπειδὴ ἀποκλείει ἀπὸ τὴν τέχνην κάθε ὠφελιμισμὸν. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἀπὸ τὸν Kant καὶ ἐξῆς, ἡ τέχνη θεωρεῖται ἀληθῶς αὐτόνομος ὡς ἐνέργεια τοῦ πνεύματος, ἢ ὁποῖα δημιουργεῖ μορφάς, ἐμφανίζεται δὲ ἐλευθέρως ἀπὸ κάθε σκοπὸν καὶ ἀπὸ κάθε συμφέρον τὰ ὁποῖα δύναται νὰ μολύνουν τὴν καθαρότητά της. Ἐκ τούτων γίνεται φανερὸν ὅτι τὸ αἰσθητικὸν φαινόμενον εἶναι πολύπλοκον. Ἐθέσαμεν τὸν τόνον τοῦ αἰσθητικοῦ ἐπὶ τῆς ὑποκειμενικῆς πλευρᾶς τῆς γνωστικῆς - συναισθηματικῆς διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ εὐρωμεν τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν του προβληματικότητα.

Τί εἶναι τὸ ὠραῖον; Ποία ἡ οὐσία του καὶ ποῖος ὁ ὄρισμός του, ὅταν ὑπάρχουν τόσαι ἀντιθέσεις κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ὠραίου, ἀφοῦ καὶ ὁ κοινὸς ἄνθρωπος γνωρίζει τὸ ἀπόφθεγμα *de gustibus non est disputandum*; Ἡ ἐκτίμησις τῆς αἰσθητικῆς ἐμπειρίας πηγάζει ἀπὸ ὑποκειμενικοὺς καὶ ψυχολογικοὺς παράγοντας ἢ ἔχει ἀντικειμενικὸν θεμέλιον; Ὑπάρχει τὸ ἀντικειμενικὸν ὠραῖον; Ὑπάρχει ἀντικειμενικὸν μέτρον ὠραιότητος; Τί εἶναι ἡ τέχνη; Ποία ἡ σημασία τῆς τέχνης καθ' ἑαυτὴν καὶ ὡς πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ πνεύματος; Ποία ἡ σχέσις τῆς τέχνης πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας πνευματικὰς ἐκδηλώσεις; Ταῦτα εἶναι τὰ κυριώτερα ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἡ ἐπιστῆμη τοῦ

ὠραίου καὶ τῆς τέχνης, ἢ καλουμένη αἰσθητικῆ, ἐπιδιώκει νὰ ἐξηγήσῃ. (Ὡς αὐτοτελῆς ἐπιστήμη ἢ αἰσθητικῆ ἐμφανίζεται κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἰς τὸν φιλοσοφικὸν κύκλον Leibniz - Wolf. Ἡ χρῆσις τοῦ ὄρου αἰσθητικῆ, ἀπὸ τὴν αἴσθησιν, πρὸς καθορισμὸν τῆς φιλοσοφίας τοῦ ὠραίου καὶ τῆς τέχνης ἀνάγεται εἰς τὸν μαθητὴν τοῦ Wolf Ἀλέξανδρον Baumgarten, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ κατὰ τὸ 1750 ἐκδοθὲν σύγγραμμά του, ἔδωκε τὸ ὄνομα αἰσθητικῆ διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν γνῶσιν ἐκείνων τῶν φαινομένων τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν τέχνην. Ἄλλ' εἰς τὴν πραγματικότητα ἢ ἐπιστήμη αὐτῆ, ὄχι μὲ τὸ ὄνομα αἰσθητικῆ, εἶναι ἀρχαία. Ὁ Πλάτων πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς ὁ ἰδρυτὴς μιᾶς γενικῆς αἰσθητικῆς. Βεβαίως ἀπὸ τὰς διεσπαρμένας του παρατηρήσεις περὶ τοῦ ὠραίου καὶ τῆς τέχνης δὲν δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν σύστημα αἰσθητικῆς· δυνάμεθα ὅμως νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ὁ Πλάτων διὰ τῶν παρατηρήσεών του θεμελιώνει τὴν αἰσθητικὴν χωρὶς νὰ ἔχη τὴν πρόθεσιν πρὸς τοῦτο. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης διὰ τῆς ρητορικῆς του καὶ τῆς ποιητικῆς του γίνεται δημιουργὸς μιᾶς εἰδικῆς αἰσθητικῆς καθορίζων εἰς τὸ σύστημά του ἰδιαιτέραν θέσιν διὰ τὴν φιλοσοφίαν τῆς τέχνης). Ὡς ἐπιστήμη τοῦ ὠραίου καὶ τῆς τέχνης ἢ αἰσθητικῆ ἀνήκει εἰς τὸν κύκλον τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν, ἐπειδὴ ἀποβλέπει εἰς μίαν ὀλικὴν θεωρίαν τοῦ ὄντος, δηλαδὴ θεωρεῖ τὸ φαινόμενον τοῦ ὠραίου καὶ τῆς τέχνης ὡς ἰδιαιτέραν ὄψιν τοῦ ἀπολύτου ὄντος. Μόνον διὰ μιᾶς ὀλικῆς θεωρίας, ἢ ὁποῖα εἰσάγει τὸ ὠραῖον καὶ τὴν τέχνην εἰς τὴν ὁλότητα τοῦ πνεύματος καὶ δεικνύει τὰς σχέσεις τῆς τέχνης πρὸς τὰς ἄλλας ἐνεργείας τοῦ πνεύματος καὶ τὴν σχετικὴν αὐτονομίαν της, ἢ αἰσθητικῆ παρατήρησις ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὸ ἐνδεχόμενον καὶ τὸ συμπωματικὸν τῶν διακεκομμένων ἐντυπώσεων καὶ ὑψώνεται εἰς ἐπιστήμην. Μόνον εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἢ θεωρίαν τοῦ ὠραίου καὶ τῆς τέχνης γίνεται ἐπιστήμη. Δι' αὐτὸ δύναται νὰ εἴπῃ κανεὶς ὅτι ἢ αἰσθητικῆ εἶναι σύγχρονος μὲ τὴν φιλοσοφίαν, ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἔννοιαν τοῦ ὄντος ἄνευ τοῦ οὐσιώδους γνωρίσματός του τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ ὠραῖον. Κατὰ ταῦτα τὰ ζητήματα τοῦ ὠραίου καὶ τῆς τέχνης δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν καὶ κατὰ βάθος νὰ διασαφηνίσωμεν ἔαν ὁρμώμεθα ἀπὸ φιλοσοφικὰς προϋποθέσεις. (Τὸ ὠραῖον λαμβάνεται ἐνταῦθα ἐν εὐρυτέρῳ σημασίᾳ, δηλαδὴ ὡς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον γενικῶς ἔχει καλλιτεχνικὴν ἀξίαν. Παραπλεύρως τοῦ ὠραίου ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι αἰσθητικαὶ ιδιότητες, αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς κατώτερα εἶδη τοῦ ὠραίου, ὅπως εἶναι τὸ ὑψηλόν, τὸ τραγικόν, τὸ κωμικόν κλπ. ὡς καὶ τὰ ἐναντίον τούτων. Πρὸς τούτοις, τὸ ὠραῖον καὶ ἢ τέχνη ἂν καὶ ἔχουν στενὴν σχέσιν μεταξύ των δὲν πρέπει νὰ συγγέωνται καὶ νὰ ταυτίζονται. Τὸ πεδῖον τοῦ ὠραίου εἶναι μεγαλύτερον κατὰ τὴν ἔκτασιν ἀπὸ τὸ πεδῖον τῆς τέχνης, ἐπειδὴ εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχη ὠραιότης ἄνευ τέχνης (ἢ ὠραιότης διανοητικῆς ἢ ἠθικῆς πράξεως), ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ὑπάρχη τέχνη ἄνευ ὠραιότητος).

Ἡ στάσις φιλοσοφικῶν τάσεων πρὸ τοῦ αἰσθητικοῦ προβλήματος.

Δὲν εἶναι ἔνταῦθα ὁ τόπος διὰ νὰ ἐκθέσωμεν τὰς θεωρίας τῶν φιλοσόφων τῆς αἰσθητικῆς περὶ τοῦ αἰσθητικοῦ προβλήματος, ἀπλῶς θὰ ἀναφέρωμεν νύξεις μερικῶν φιλοσοφικῶν τάσεων, αἱ ὁποῖαι θεωροῦνται χαρακτηριστικά. Αἱ ὀρθολογισταὶ τάσεις βλέπουν μὲ δυσπιστίαν καὶ σχεδὸν μὲ περιφρόνησιν τὸν κόσμον τῆς τέχνης (Διαφωτισμός). Ἄλλαι ἀπὸ ἀντίδρασιν πρὸς τὸν Διαφωτισμὸν θέτουν τὴν τέχνην ἐνίοτε εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κλίμακος τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν (Ρωμαντισμός). Ὑπάρχουν φιλόσοφοι, οἱ ὁποῖοι βλέπουν εἰς τὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἀπόλαυσιν τὴν ὁδὸν τῆς ἠθικῆς ἀπολυτρόσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου (Ἀριστοτέλης, Ruskin, Schopenhauer) ἢ κίνδυνον προσκολλήσεως εἰς τὸ αἰσθητὸν καὶ ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὴν ἰδέαν (Πλάτων).

Ἐκ τῶν δύο παραγόντων τοῦ ὠραίου, τοῦ ὑποκειμενικοῦ καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ, ἄλλαι τάσεις ἐξαίρουν μόνον τὸ ὑποκείμενον, ἄλλαι μόνον τὸ ἀντικείμενον. Ἡ δὲ πολλάκις μονομερὴς καὶ ὑπέρομετρος ἔξαρσις τῆς ἀξίας τοῦ ὑποκειμένου συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ στραφῇ ἡ ἀνάλυσις πρὸς τοὺς ὑποκειμενικοὺς παράγοντας τοῦ αἰσθητικοῦ φαινομένου καὶ νὰ ζητηθῇ ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τῆς τέχνης εἰς τὴν ἐλευθέραν δημιουργικὴν ζωὴν τοῦ πνεύματος. Δὲν ἐρευνᾶται πλέον τὸ φυσικὸν ὠραῖον οὐδὲ ἀναζητεῖται ἡ σύνθεσις ὠραίου - ἀγαθοῦ, χαρακτηριστικὸν τῆς κλασσικῆς σκέψεως, ἡ ὁποία νοεῖ τὴν ὠραιότητα ὡς λάμπουσαν ἁρμονίαν, διαύγειαν γραμμῶν καὶ σαφήνειαν σχέσεων. Ὁ ἀρχαιότερος ρωμαντικὸς αἰσθητισμὸς ἐκθειάζει τὸ μὴ λογικὸν στοιχεῖον, τὸ ἔνστικτον, τὴν φαντασίαν, καὶ τείνει νὰ ἀναλύσῃ πάσας τὰς ἀξίας καὶ πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἰς τὴν τέχνην. Ἡ γνῶσις περιστέλλεται εἰς τὴν δημιουργὸν φαντασίαν, ἡ φιλοσοφία ἔχει ὡς ὄργανόν της τὴν αἰσθητικὴν ἐνόρασιν καὶ ὄχι τὴν ἔννοιαν, ἡ ἠθικὴ πρᾶξις γίνεται αὐθόρμητος πρᾶξις παντελῶς ἐλευθέρη ἀπὸ κάθε κανόνα, ὁ ἀνθρώπος - τύπος εἶναι ὁ ἀνθρώπος τύπου Faust ἢ ὑπεράνθρωπος τοῦ Νίτσε. Ὅλη ἡ ζωὴ θεωρεῖται ὡς παιγνίδιον, εἰρωνεία, καλλιτεχνικὴ ἐρασιτεχνία (dilettantismus) : ἡ ζωὴ ὡς τέχνη. Ὅλη ἡ ἀντικειμενικότης ἀπορροφᾶται οὕτω ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικότητα, ἀπὸ τὴν ζωτικὴν ἐμπειρίαν, ἀπὸ τὸ βίωμα (Erlebnis), εἰς τὸ ὁποῖον ἀναλύεται ἡ ἀξία, ἀπὸ τὴν αἴσθησιν εἰς τὴν ὁποῖαν καταβυθίζεται ὁ λόγος, ἀπὸ τὸ ἐγὼ τὸ ὁποῖον ἀπορροφᾷ τὸν Θεὸν καὶ τὴν φύσιν. Ταύτην τὴν ρωμαντικὴν περὶ τέχνης ἀντίληψιν εὐρίσκομεν εἰς τὸν Schelling, Novalis, W. Schlegel, Tieck καὶ ἄλλους, ἔχει δὲ τὴν φιλοσοφικὴν της θεμελίωσιν εἰς τὸν Fichte ἰδιαιτέρως, ὁ ὁποῖος ἀναπτύσσει θεωρητικῶς τὴν δημιουργικότητα τοῦ ἐγὼ καὶ τὴν δρᾶσιν ὡς αὐτοσκοπὸν. Ὁ μετέπειτα ἰδεολογισμὸς ὑπέστη βαθεῖαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ρωμαντικοῦ αἰσθητισμοῦ. Ἡ τέχνη καὶ ἂν δὲν τοποθετῆται ἀπ' αὐτὸν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς πνευματικῆς ζωῆς,

ἐξυμνεῖται πάντοτε ὡς στοιχεῖον τῆς καθαρᾶς ὑποκειμενικότητος, ἐντὸς τῆς ὁποίας τὸ πνεῦμα προχωρεῖ μὲ ἀπόλυτον, ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν (Ἔγελοσ, Gentile). Ἀπὸ τοῦτον δὲ τὸν αἰσθητισμὸν ἐν μέρει ἐμπνέεται καὶ ἡ αἰσθητικὴ τοῦ Croce, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ τέχνη εἶναι καθαρὰ μορφή τοῦ πνεύματος, ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τὴν γνωστικὴν σκέψιν καὶ ἀπὸ τὴν ἠθικὴν ἐκτίμησιν (καθαρὰ λυρικὴ ἐνόρασις, ἤτοι ἐνόρασις καὶ παράστασις μιᾶς ψυχικῆς καταστάσεως ἢ ἐνὸς συναισθήματος τὸ ὁποῖον εὕρισκει τὴν ἔκφρασίν του εἰς μίαν εἰκόνα).

Τὸ μεταφυσικὸν ὠραῖον, τὸ αἰσθητικὸν ὠραῖον, ὄρισμὸς τοῦ ὠραίου.

Ὁ φιλόσοφος ἐξετάζων τοὺς ἀντικειμενικοὺς παράγοντας τοῦ ὠραίου δὲν δύναται νὰ μὴ προωθήσῃ τὸ βλέμμα του μέχρι τῆς μεταφυσικῆς, ἐπειδὴ τὸ ὠραῖον μᾶς παραπέμπει ἀναμφισβητήτως εἰς μίαν ὑπερκείμενην πραγματικότητα. Τὸ ὑπερκείμενον ὄν δὲν εἶναι μόνον ἀληθὲς καὶ ἀγαθὸν ἀλλὰ καὶ ὠραῖον, δηλαδὴ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ καταστήσῃ μὲ τὴν φωτοβολίαν του εὐδαίμονα τὴν διάνοιαν. Τὸ ὠραῖον ὑπάρχει, ὡς εἴπομεν, καὶ εἰς τὰ πράγματα καὶ εἰς τὰ ἔργα τέχνης ὡς καὶ εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα τὸ ὁποῖον βλέπει εἰς τὴν φύσιν τὰ ἴχνη τῆς θείας ὠραιότητος καὶ γίνεται καὶ αὐτὸ δημιουργὸς ὠραίων ἔργων. Ὅστις ὁρμᾶται ἀπὸ ταύτην τὴν ἀρχὴν δηλαδὴ ἀπὸ τὴν σχέσιν δημιουργοῦ καὶ δημιουργήματος καὶ γενικὰ θεωρεῖ τὴν θεολογίαν ὡς τὸ θεμέλιον τῆς αἰσθητικῆς δὲν δύναται νὰ μὴ δώσῃ μεγάλην ἀξίαν εἰς τὴν αἰσθητικὴν, ἢ ὁποία βλέπει εἰς τὴν ὠραιότητα τῆς φύσεως, εἰς τὰ δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου διάχυτον τὴν παρουσίαν τῆς δημιουργοῦ θείας πνοῆς. Κάθε ὄν εἶναι καὶ μία κραυγὴ νίκης κατὰ τοῦ χάους, κατὰ τοῦ διασκορπισμοῦ, δηλαδὴ κάθε ὄν εἶναι μία συνδιατεταγμένη καὶ διωργανωμένη ἐνότης, κάθε πρᾶγμα εἶναι καὶ εἰς δείκτης ὃ ὁποῖος δεικνύει σταθερῶς μακράν. Διότι κάθε πρᾶγμα εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὰ ἄλλα, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς του παραπέμπει ἀπὸ αἰτίαν εἰς αἰτίαν ἀπὸ ἀξίαν εἰς ἀξίαν μέχρι τῆς ὑψίστης ἀξίας, τὴν ὁποίαν δειλῶς καὶ ὠχρῶς ἐκφράζει τὸ πρᾶγμα. Δι' αὐτὸ ὅπου συναντῶμεν καὶ μικρὸν μόνον τεμάχιον ὄντος, εὕρισκομεν ἐνότητα διαφανῆ καὶ λάμπουσαν, τάξιν, δηλαδὴ ὠραιότητα. Οὕτω κάθε πρᾶγμα ὡς ἔχον μορφήν εἶναι ἀγαθόν, δηλαδὴ εἶναι συνδιατεταγμένον συμφώνως πρὸς τὸ εἶναί του, εἶναι προσηρμοσμένον πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ εἶναί του, καὶ δι' αὐτὸ κατὰ τὸν ἴδιόν του τρόπον ὠραῖον. Ἡ ὠραιότης τὴν ὁποίαν ὁ μεταφυσικὸς συνδέει πρὸς τὸ ὄν μετέχει τοῦ μυστηριώδους καὶ διακριτικοῦ χαρακτηριστικοῦ τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ ἀναλογία. Ὑπάρχουν βαθμοὶ ταύτης εἰς τὴν ὠραιότητα ὅπως καὶ εἰς τὸ ὄν : ἀκεραιότης, ἀναλογία, λάμπουσα τάξις καὶ ἐκφραστικότης ἐνυπάρχουν κατὰ τρόπον ὑπερμέτρως διάφορον εἰς τὸν δημιουργὸν καὶ εἰς τοὺς διαφόρους τύπους τῶν δημιουργημάτων· γίνεται μετάβασις ἀπὸ τὸ maximum εἰς τὸ minimum. Τὸ ὠραῖον περὶ

τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ὁ μεταφυσικὸς δὲν εἶναι προῖον ἐνοράσεως, ἀλλὰ συλλογισμοῦ. Ὁ μεταφυσικὸς παρατηρῶν ἐν πρᾶγμα π.χ. ἓνα βάτραχον αἰσθάνεται καὶ αὐτὸς ἀποστροφῆν, ἀλλὰ συλλογιζόμενος καὶ φιλοσοφῶν περὶ τοῦ βατράχου καταλήγει νὰ βλέπῃ εἰς αὐτὸν νὰ λάμπουν τὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ τοῦ ὠραίου. Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν ταύτας τὰς παρατηρήσεις δυνάμεθα εὐκόλως νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι τὸ ὠραῖον περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ὁ μεταφυσικὸς δὲν εἶναι τὸ ὠραῖον περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ὁ κοινὸς ἄνθρωπος καὶ τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν ὠραῖον κατὰ τὸ ἀνθρώπινον μέτρον καὶ κατὰ τὰς ἀνθρωπίνους διαστάσεις ἢ αἰσθητικὸν ὠραῖον. Τοῦτο τὸ αἰσθητικὸν ὠραῖον εἶναι μέρος τοῦ μεταφυσικοῦ ὠραίου τὸ ὁποῖον ἐπεκτείνεται ἕως ἐκεῖ ὅπου ἐκτείνεται ὁ ὠκεανὸς τοῦ ὄντος. Ἄν καὶ κάθε ὄν ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ κάμῃ τὴν διάνοιαν νὰ συγκινηθῆται καὶ νὰ ἀπολαύῃ (καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅσα ἐποίησε καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν, τὰ εὕρισκει ἀγαθὰ καὶ ὠραῖα), δὲν διεγείρουσιν πάντα τὰ πράγματα ταύτην τὴν συγκινητικὴν ἀπόλαυσιν ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ἡ τάξις καὶ ἡ ἐκφραστικότης τόσον ἀπαστραπτει καὶ εἶναι τόσον σύμφωνος πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχολογίαν ὥστε διεγείρει ἀμέσως τὸ σύνολον τῶν παραστατικῶν καὶ συναισθηματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Πολλὰ εἶναι τὰ πράγματα τὰ ὁποῖα δύναται νὰ προκαλέσουν τοιαύτην αἰσθητικὴν συναρπαγὴν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον μέτρον. Εἶναι δὲ φανερὸν ὅτι μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ μὲ τὴν λέπτυνσιν τῆς αἰσθητικότητος καὶ τῆς διανοίας τοῦ ἀνθρώπου αὐξάνουν αἱ δυνατότητες νὰ βλέπωμεν τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀπολαύῃ ὄχι μόνον τὰ φυσικὰ θεάματα, τὸ ὠραῖον τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ τὰ διάφορα καλλιτεχνικὰ δημιουργήματα, τὸ καλλιτεχνικὸν ὠραῖον, καὶ ἀκόμη καὶ τὰ ἰδεατὰ κατασκευάσματα, τὸ ὠραῖον εἰς τὰ μαθηματικά, ἁρμονίαν τῶν ἀριθμῶν, τὸ ὠραῖον εἰς τὴν φιλοσοφίαν κλπ. Οὕτω ἀπὸ τὸ μεταφυσικὸν ὠραῖον, τὸ ὁποῖον ταυτίζεται μὲ αὐτὸ τὸ ὄν, ἤλθομεν εἰς τὸ αἰσθητικὸν ὠραῖον τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ ἄμεσα τὸν ἄνθρωπον. Αὕτῃ ἡ ὠραιότης κατ' ἀνθρώπον, ὁ ὁποῖος εἶναι πνεῦμα ἐνσαρκωμένον εἰς τὴν ὕλην, δὲν εἶναι μόνον πνευματικὴ οὐδὲ μόνον τῶν αἰσθήσεων· εἶναι ὠραιότης ἡ ὁποία ἐμφωλεύει οὕτως εἰπεῖν εἰς τὰ ὅρια δύο κόσμων· ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὰς αἰσθήσεις, διέρχεται διὰ τούτων, ἀλλὰ συγχρόνως ὁμιλεῖ μὲ διαύγειαν καὶ μὲ ἔκλαμψιν εἰς τὴν διάνοιαν.

Οἱ φιλόσοφοι προσεπάθησαν νὰ ὀρίσουν τὸ ὠραῖον, ἀλλ' οἱ ὀρισμοὶ τοὺς ὁποίους ἔδωκαν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μονομερεῖς, ἐπειδὴ δὲν λαμβάνουν συνήθως ὑπ' ὄψιν τοὺς ἀντικειμενικοὺς καὶ τοὺς ὑποκειμενικοὺς παράγοντας τοῦ ὠραίου, ἀλλὰ τονίζουσι ἀποκλειστικῶς ἢ τοὺς μὲν ἢ τοὺς δέ. Τὸ πρόβλημα τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ ὠραίου θέτει ὁ Πλάτων ἀλλὰ δὲν καταλήγει εἰς ἀκριβῆ ὀρισμὸν τούτου. Τὸ ὠραῖον συλλαμβάνεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ἀποκλειστικῶς ὡς σύμβολον τῆς ἀπολύτου ἀξίας τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ, διαλάμπει δὲ εἰς τὰ αἰσθητά. Ἄλλ' ὅσον γενικὸς καὶ ἄν εἶναι ὁ τοιοῦτος ὀρισμὸς

τοῦ ὠραίου, τὸ ὁποῖον οὕτω δὲν διαστέλλεται ἀπὸ τὸ ἀγαθόν, εἰς τὸν Πλάτωνα ἀνήκει ἡ τιμὴ ὅτι προβάλλει οὗτος τὸ ὠραῖον ὡς ἀξίαν. Πράγματι ἡ τοποθέτησις τοῦ καλλιτεχνικοῦ ὠραίου εἰς τὰς ὑψηλὰς μορφὰς τοῦ πνεύματος ἐγένετο ἀπὸ τὸν Πλάτωνα. Ὁ Ἀριστοτέλης καθορίζει τὰ τρία χαρακτηριστικὰ τοῦ ὠραίου, τάξιν, συμμετρίαν καὶ τὸ ὠρισμένον. Ἡ συμμετρία δύναται μίαν μὴ ὠραίαν ἐντύπωσιν νὰ καταστήσῃ εὐχάριστον. Συμετρία εἶναι ἡ ἀκριβὴς ἀναλογία τῶν στοιχείων ὅπως πράγματι εὐρίσκονται εἰς τὰς μουσικὰς συμφωνίας. Τὸ ὠρισμένον εἶναι τὸ περιορισμένον, τὸ λογικὸν μέγεθος. Καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐξαίρουν ἀποκλειστικῶς τὸν ἀντικειμενικὸν παράγοντα τοῦ ὠραίου, θεωροῦν τὸ ἐξωτερικόν, τὸ ἀντικείμενον ὡς τὴν μόνην πηγὴν τοῦ ὠραίου, δέχονται δηλαδὴ ἐν ἀντικειμενικὸν θεμέλιον τοῦ ὠραίου. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι σχολαστικοὶ γενικῶς ἔφερον εἰς φῶς τοὺς ἀντικειμενικοὺς παράγοντας τοῦ ὠραίου (ἐνότης ἐν τῇ πολλαπλότητι, ἀκεραιότης καὶ ἀναλογία) ὀρίζοντες τὸ ὠραῖον ὡς *splendor ordinis* (λάμπουσα τάξις), *splendor unitatis* (λαμπρότης ἐνότητος), *proportionis* (ἀναλογίας), *et integritatis* (ἀκεραιότητος). Ἀκεραιότης σημαίνει πληρότητα μερῶν, ἡ ὁποία εἶναι ἀναγκαία διὰ νὰ διαφαίνεται ἡ μορφή τοῦ ἀντικειμένου, δὲν πρέπει ὁμως νὰ νοῆται πάντοτε ὑπὸ τὴν αὐστηράν της σημασίαν.

Οὕτω ὁ ἀκρωτηριασμός εἰς ἐν φυσικὸν ἀντικείμενον εἶναι πάντοτε ἀσχημος ἐνῶ εἰς ἐν ἔργον τέχνης δύναται νὰ μὴ εἶναι τοιοῦτος. Ἡ ἔλλειψις τῶν βραχιόνων, παρατηρεῖ ὁ *Maritain*, εἶναι διὰ μίαν κυρίαν σημαντικώτατον ἐλάττωμα, ἀλλὰ μικρᾶς σπουδαιότητος δι' ἐν ἄγαλμα, ἀρκεῖ, ἐννοεῖται, ὁ καλλιτέχνης εἰς ἓνα κορμὸν ἄνευ κεφαλῆς ἢ βραχιόνων, νὰ κατορθώσῃ νὰ διαφαίνεται ἡ ἰδέα τὴν ὁποίαν θέλει νὰ ἐκφράσῃ. Ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης καὶ ὅπως εἶναι τώρα ἀρκεῖ νὰ ἐκφράσῃ ὅλην τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν δύναμιν τὴν ὁποίαν ὀφείλει νὰ ἔχῃ μία Νίκη. Ἀλλ' ἐὰν καλῶς παρατηρήσωμεν καὶ οὗτος ὁ ὀρισμός δὲν δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι εἶναι ἀπλῶς ἀντικειμενικός· διότι διασαφηνίζει ὅτι τὴν ὠραιότητα δὲν γεννᾷ οἰαδήποτε ἐνότης, ἀναλογία καὶ ἀκεραιότης, ἀλλὰ μόνον ἐκείνη ἡ ὁποία μὲ διαύγειαν καὶ λαμπρότητα ἀκτινοβολεῖ πρὸ τῆς διανοίας καὶ τὴν συναρπάζει. Ἐπομένως καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἤρχισαν νὰ ἐννοοῦν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ δώσουν ὀρισμὸν τοῦ ὠραίου χωρὶς νὰ ἀποδίδουν τοῦτο, τοῦλάχιστον ἐμμέσως, εἰς τὰς γνωστικὰς δυνάμεις τοῦ ὑποκειμένου. Ἐκτὸς τούτου, ὑπάρχει καὶ ὁ ἀρχαῖος ὀρισμός τοῦ ὠραίου δοθεὶς ὑπὸ τοῦ *Θωμᾶ Ἀκινάτου*, ὁ ὁποῖος τονίζει καθαρὰ καὶ τὴν ὑποκειμενικὴν ἄποψιν τοῦ ὠραίου: ὠραῖον εἶναι ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα (τὸ ἀντικειμενικὸν στοιχεῖον) τὸ ὁποῖον παρατηρούμενον ἀρέσκει, παρέχει εὐχαρίστησιν (τὸ ὑποκειμενικὸν στοιχεῖον). *Pulchrum est quod visum placet*. Οὕτω δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι πᾶσαι αἱ ἀντιλήψεις τοῦ ὠραίου, ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων, ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ ἐξῆς μέχρι τοῦ *Καντίου* τονίζουν τὴν ἀντικειμενικότητα τοῦ ὠραίου δέχονται δηλαδὴ ὅτι ὑπάρχουν εἰς τὸ ἀντικείμενον ὠρισμένα ἰδιότητες ἢ

χαρακτηριστικὰ ὅπως ἡ ἀναλογία, ἡ ἀκεραιότης κλπ. τὰ ὅποια εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἐπαρκῆ, ἀναγκαῖοι καὶ ἀπαραίτητοι ὄροι διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ὠραίου. Τὸ δὲ ὑποκείμενον δὲν ἔχει νὰ κάμῃ ἄλλο παρὰ νὰ θεᾶται ταύτας τὰς ιδιότητας διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ ὠραίου. Διάφορος εἶναι ἡ θέσις τοῦ Καντίου ἔναντι τοῦ προβλήματος τοῦ ὠραίου. Κατὰ τὸν Κάντιον τὸ ὠραῖον δὲν γεννᾶται ἀπλῶς ἀπὸ τὰς ιδιότητας τοῦ ἀντικειμένου αἱ ὅποια τὸ καθιστοῦν ὠραῖον ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ὑποκείμενον, ἀλλὰ γεννᾶται ἀπὸ τὴν ὑφήν, τὴν συναρμογὴν τοῦ ἀντικειμένου ἢ ὅποια εἶναι συνηρμοσμένη καὶ ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὰς ἀντιληπτικὰς δυνάμεις τοῦ ὑποκειμένου. Ὄραῖον εἶναι ἡ προσαρμογὴ καὶ ἡ συμμόρφωσις τοῦ ἀντικειμένου πρὸς τὸ ὑποκείμενον, ὄχι τὸ ἀντικείμενον καθ' ἑαυτό. Τὸ ὠραῖον δηλαδὴ δὲν εἶναι ιδιότης τοῦ ἀντικειμένου. Ὄραῖον εἶναι ἓν πρᾶγμα μόνον διὰ τὴν ιδιότητά του τοῦ νὰ εἶναι ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὸν τρόπον μὲ τὸν ὅποιον τὸ ἀντιλαμβανόμεθα. Τὸ ὠραῖον εἶναι προβολὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου. Ἐὰν μεταβληθῇ ἡ ὑφὴ τῶν ἀντιληπτικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχει πλέον ἔννοιαν τὸ νὰ γίνεταί λόγος περὶ ὠραίου καθ' ἑαυτό, περὶ ἀντικειμενικοῦ ὠραίου. Ἐντεῦθεν γίνεται φανερὸς ὁ σχετικὸς χαρακτήρ τοῦ ὠραίου, ἂν καὶ ἔχει τοῦτο ἀντικειμενικὸν θεμέλιον, τὴν ἀπαραίτητον καὶ ἀναγκαῖαν ὑφήν καὶ συναρμογὴν τοῦ ἀντικειμένου, δὲν εἶναι δηλαδὴ τὸ ὠραῖον ἀκόμη παντελῶς ὑποκειμενικὸν καὶ ἀπερροφημένον ἀπὸ τὸ ὑποκείμενον, ὅπως δέχονται οἱ ρωμαντικοὶ ἰδεαλισταί. Κατὰ ταῦτα ἡ αἰσθητικὴ τοῦ Καντίου κατέχει μεσάζουσαν θέσιν μετὰ τῆς κλασσικῆς αἰσθητικῆς καὶ τῆς ρωμαντικῆς - ἰδεαλιστικῆς αἰσθητικῆς καὶ εἶναι μετάβασις ἀπὸ τὴν μίαν εἰς τὴν ἄλλην. Ἡ ρωμαντικὴ - ἰδεαλιστικὴ αἰσθητικὴ τονίζει, ὡς εἶδομεν, ὑπερμέτρως τὸν ὑποκειμενικὸν παράγοντα τοῦ ὠραίου, βλέπει εἰς τὸ ὑποκείμενον, εἰς τὴν ἐσωτερικότητα καὶ εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ ὑποκειμένου τὴν μοναδικὴν πηγὴν τοῦ ὠραίου. Μερικοὶ δίδουν τὸν ἐξῆς ὄρισμὸν τοῦ ὠραίου, ὁ ὅποιος δύναται νὰ γίνῃ ^{ὡς} συνδέων ἀρμονικῶς καὶ τὰ δύο στοιχεῖα, τὸ ὑποκειμενικὸν καὶ τὸ ἀντικειμενικόν: ὠραῖον εἶναι ἡ θαυμασιότης τοῦ πράγματος, δηλαδὴ ὠραῖον εἶναι τὸ πρᾶγμα καθ' ὅσον προκαλεῖ θαυμασμόν. Διὰ τούτου τοῦ ὄρισμοῦ καθορίζεται ἡ ἀντικειμενικὴ καὶ ἡ ὑποκειμενικὴ ὄψις τοῦ ὠραίου καὶ ἡ διάκρισις αὐτοῦ ἀπὸ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ἀγαθόν. Πράγματι τὸ ὠραῖον διεγείρει πάντοτε θάμβος. Δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ὠραῖον εἶναι τὸ ἀρμονικὸν τὸ ὅποιον δίδει ἀνάπαυσιν, εἰρήνην καὶ παρηγορίαν εἰς τὰς ἀνησυχίας μας καὶ εἰς τοὺς ἀνικανοποιήτους πόθους μας, ἐπειδὴ ἡ ἀρμονία, ἡ εἰρήνη, ἡ τάξις δὲν ἀποτελοῦν τὴν συνήθη ζωὴν μας, ἡ ὅποια διὰ τὸν ὑπὲρ ὑπάρξεως ἀγῶνά μας εἶναι βεβυθισμένη εἰς τὴν ἀταξίαν καὶ τὴν διχόνοιαν. Ἡ ἀρμονία λοιπὸν εἶναι παράβασις τῆς συνήθους ζωῆς μας, τὸ δὲ ὠραῖον ὡς ἱκανοποιοῦν τὰς βλέψεις μας παραβαίνει τὸ σύννηδες τὸ ὅποιον σβύνει τὴν αἴσθησιν τοῦ ὠραίου. Οὕτω τὸ ὠραῖον ὡς ἀρμονία, τάξις, ἐνότης ἀκτινοβολεῖ πρὸ τοῦ ἀντιλαμβανομένου ἀνθρώπου καὶ

διεγείρει τὸν θαυμασμόν. Καὶ ἐν γένει τὸ ὠραῖον ἐλευθερώνει τὸν ἄνθρωπον ἔστω καὶ ἐπ' ὀλίγον ἀπὸ τὰς φροντίδας καὶ τὰ πάθη του, δίδει εἰς αὐτὸν πτέρυγας διὰ τῶν ὁποίων ἵπταται οὗτος εἰς χώρας περισσότερον γαληνιαίας καὶ περισσότερον φωτεινὰς εἰς τὰς ὁποίας ἐὰν δὲν εὔρη τὴν ἀποκάλυψιν λαμβάνει τοῦλάχιστον ἰδέαν ἐνὸς ὑψηλοτέρου πεπρωμένου. Ἄς ἴδωμεν τώρα τὸ αἰσθητικὸν ὠραῖον, τὸ ὠραῖον ἐν τῇ φύσει καὶ τὸ ὠραῖον ἐν τῇ τέχνῃ.

Τὸ ὠραῖον ἐν τῇ φύσει.

Προτοῦ ἀκόμη ὁ ἄνθρωπος ἀπολαύσῃ τὰ δημιουργήματα τῆς τέχνης διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ὁποίων ἀπαιτοῦνται ὠρισμένοι ὄροι, δύναται οὗτος κατὰ τὴν θέαν τῆς φύσεως νὰ βυθισθῇ εἰς μίαν ἀνιδιοτελῆ ἐνόρασιν ἢ ὁποία εἶναι πηγὴ αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως. Εἶναι γεγονός ὅτι καὶ ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος λησμονεῖται ἐπὶ στιγμὰς εἰς τὴν θέαν τῶν μεγαλοπρεπῶν φαινομένων τῆς φύσεως. Πολλάκις ἡ φύσις παραβάλλεται πρὸς μεγαλειώδες ἔργον τέχνης καὶ εἶναι τοιαύτη ἀπὸ τινὰ ἄποψιν. Ἡ φύσις μᾶς διδάσκει τὸ ὠραῖον ἂν καὶ δὲν εἶναι πάντοτε καὶ ὅλη ὠραία. Διότι ἡ σκοπιμότης τῆς φύσεως ὑπερβαίνει τὸ αἰσθητικὸν πεδίου, ἐπειδὴ ὡς λέγει ὁ Petruzzelis, ἡ φύσις ὡς θέατρον τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἠθικῆς πάλης τοῦ ἀνθρώπου δὲν δύναται νὰ λαμβάνῃ καὶ νὰ διατηρῇ πάντοτε χαρίεσσαν καὶ εἰδυλλιακὴν στολὴν ἢ καὶ αἰσθητικῶς τραγικὴν καὶ μεγαλειώδη. Ἡ φύσις ὡς διαμονὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πολλάκις καὶ τὸ σύμβολον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, πότε καθαρὰ καὶ ὑψηλή, πότε βορβορώδης καὶ ἀθλία, πότε γαλήνιος καὶ διαυγής, πότε τεταραγμένη καὶ ζοφερά. Εἰς τὴν μεταβλητότητα τῆς φύσεως προστίθεται καὶ ἡ μεταβλητότης τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἡ ὁποία ὠθουμένη ἀπὸ ἄλλας δυνάμεις καὶ ἀπὸ ἄλλας ἀπαιτήσεις δὲν δύναται νὰ παραμένῃ διαρκῶς ἀπεροφημένη ἀπὸ τὴν θέαν τοῦ ὠραίου. Διὰ νὰ δύναται νὰ ἀπολαύῃ αἰσθητικῶς τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως ἢ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν πρέπει, ὡς εἶπομεν νὰ εἶναι τεταραγμένη ἀπὸ φόβον ἢ ἀπὸ ἄλλο συναίσθημα τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν θέαν. Καὶ ἐδῶ διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ αἰσθητικὸν φαινόμενον ἀπαιτοῦνται καὶ οἱ δύο παράγοντες, ὁ ὑποκειμενικὸς καὶ ὁ ἀντικειμενικὸς. Θὰ ἦτο δὲ πλάνη νὰ συμπεράνωμεν ἔσπευσμένως ὅτι τὸ ὠραῖον εἶναι ἀποκλειστικῶς ὑποκειμενικὸν γεγονός. Ἡ πηγὴ τῆς αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως ζητεῖται εἰς τοὺς ἀντικειμενικοὺς χαρακτηῆρας τῶν πραγμάτων καὶ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τούτων ἐπὶ τὸ πνεῦμά μας. Ὑπάρχει εἰς τὴν φύσιν μία θαυμασία στατικὴ καὶ δυναμικὴ τάξις, μία ἐνότης τῶν ἀτελευτήτων μερῶν, πλοῦτος ἐκφράσεως καὶ ὑποδείξεως, ὁ ὁποῖος ἀναπηδᾷ μὲ ἐνάργειαν ἀκόμη καὶ εἰς τὸν ὀλιγώτερον ἠσκημένον ὀφθαλμόν. Ὁ ἰδεαλιστὴς βεβαιώνει ὅτι ἡ φύσις καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶναι οὔτε ὠραία οὔτε ἄσχημη, δηλαδὴ εἶναι « ἀναισθητικὴ » ἐφ' ὅσον δὲν διέρχεται διὰ μέσου τοῦ διυλιστηρίου τοῦ ὑποκειμένου, τῆς

διανοητικῆς μελέτης καὶ δὲν μεταφράζεται εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς τέχνης. Προφανῶς τοῦτο εἶναι ὑπερβολή. Τὸ ὡραῖον τῆς φύσεως δὲν εἶναι κενὸν πρᾶγμα, εἶναι ἰσχυρὸς παράγων αἰσθητικῆς ἀγωγῆς καὶ διαρκῆς πηγὴ ἐμπνεύσεως ὅπως τὸ ἠσθάνθησαν οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι πασῶν τῶν ἐποχῶν. Ἄνευ τῆς θεᾶς τῆς ὡραίας φύσεως αἱ τέχναι δὲν θὰ ἐγεννῶντο καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἔφθανεν εἰς τὸν πολιτισμόν.

Τὸ ὡραῖον ἐν τῇ τέχνῃ.

Πολλάκις καὶ ὁ ἀμαθὴς εἴτε ἀπὸ ὑποβολὴν τὴν ὁποίαν γεννᾷ εἰς αὐτὸν ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὸ ὡραῖον τῶν ἄλλων εἴτε καὶ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος κατορθώνει νὰ ἐννοήσῃ ἐκ τῆς μεγάλης λέξεως τὴν ὁποίαν ὁ καλλιτέχνης ἐνσαρκώνει δι' αἰσθητῶν μέσων, δοκιμάζει αἰσθητικὴν γοητείαν καὶ ἔκστασιν πρὸ τῶν μεγάλων καλλιτεχνικῶν δημιουργημάτων. Ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν μεγάλων ἀρχιτεκτονικῶν οἰκοδομημάτων, ἡ ἔξαρσις τῶν χρωμάτων ἢ τῶν τόνων, ἡ σοβαρότης ἢ ἡ γλυκύτης, ἡ ὁποία ἐντυπώνεται εἰς τὸ μάρμαρον, ἀφίνουν καὶ εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος στερεῖται εἰδικῶν τεχνικῶν γνώσεων κάποιαν ἀπήχησιν τῆς μεγαλειώδους ἰδέας, τὴν ὁποίαν ἐκφράζουν τὸ μάρμαρον, τὰ χρώματα καὶ οἱ τόνοι. Μὲ τὴν πρόοδον δὲ τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν τεχνικῶν γνώσεων καὶ πρὸ παντὸς μὲ τὴν λέπτυνσιν τῆς ψυχῆς διὰ τῆς ὁποίας δυνάμεθα νὰ συντονισθῶμεν μὲ τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τοῦ καλλιτέχνου καὶ μὲ τὰς αἰωνίους ἀξίας, τὰς ὁποίας οὗτος ἐκφράζει, γενόμεθα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἰκανότεροι νὰ ἀπολαύωμεν τὴν καλλιτεχνικὴν λέξιν καὶ τὰ εὐεργετικὰ καθαρτικὰ ἀποτελέσματά της. Ἄνάγκη νὰ διασαφηνίσωμεν ἐν ὀλίγοις τὴν φύσιν τῆς τέχνης καὶ τοῦ ἔργου διὰ τοῦ ὁποίου αὕτη ἐκδηλώνεται. (Ὁ ὅρος τέχνη εἰς τὰς ἡμέρας μας δηλοῖ πᾶσαν ἔκφρασιν τῆς φανταστικῆς ἐνεργείας δημιουργοῦ ὡραιότητος, ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται μὲ τὸν ἦχον, μὲ τὸν στίχον, μὲ τὸ χρῶμα, μὲ τὸ μάρμαρον κλπ. Μουσική, ποίησις, ζωγραφικὴ, γλυπτικὴ, ἀρχιτεκτονικὴ, χορὸς, κινηματογράφος). Τὴν τέχνην θεωρεῖ εἰς ἐκ τῶν βαθυτέρων αἰσθητικῶν τῶν νεωτέρων χρόνων ὁ Martin Deutinger γενικὰ ὡς ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν καὶ ὡς ἀναγκαίαν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Δι' αὐτὸ ὁ ὁρισμὸς της, τὸ περιεχόμενον καὶ οἱ νόμοι της δύνανται νὰ παραχθοῦν ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Πράγματι ὅπου καὶ ἂν συναντήσωμεν ἄνθρωπον, καὶ εἰς τὰς πρωτόγονους βαθμίδας τοῦ πολιτισμοῦ, εὐρίσκομεν τὴν καλλιτεχνικὴν του δραστηριότητα. Τὰ ἔργα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς γλυπτικῆς, τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς μουσικῆς, οἱ θησαυροὶ τῆς ποιήσεως εἶναι εὐγλωττοὶ μάρτυρες τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ζωηροῦ συναισθήματός του πρὸς τὸ ὡραῖον. Ἡ τέχνη εἶναι μία εἰδικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι ἀπλοῦν κάμνειν, κατασκευάζειν, ποιεῖν κατὰ ὀρισμένους κανόνας. Τοῦτο εἶναι τεχνικὴ. Ἡ τέχνη βεβαίως ἔχει ἀνάγκην τῆς τεχνικῆς. Οἱ μεγάλοι ἀρχι-